

Narkotikahjulet

Ordna pengar, leta reda på langare, köpa drogen, välja ställe för att ta den, inta drogen och i bästa fall njuta en stund, göra annat som inte har med knark att göra, ordna nya pengar innan kraften tar slut, leta rätt på langare för att köpa drogen, hitta ett lugnt ställe, inta knarket, njuta, gå in i aktivitet osv.

Av BENGT SVENSSON

I de perioder där narkotikaanvändarna fördjupar sitt bruk kommer en stor del av deras tillvaro att cirkulera runt drogen. Jakten efter knarket blir den organiserande principen för deras liv, den princip som ger livet struktur och mening. Det blir en kretsgång som upprepar sig så länge de håller på med drogen – till dess att de frivilligt eller ofrivilligt tar en paus i missbruket.

Missbrukares vardagsliv

Mellan 1989 och 1995 genomförde jag en fältundersökning i Malmö, då jag nära följde tio narkotikaanvändare och dessutom genomförde mellan en och tio intervjuer med ytterligare tjugo (Svensson 1996). Totalt träffade jag mina informanter över femhundra gånger. Undersökningen innebar en kartläggning av gruppens vardagsliv. I materialet framträder ett antal olika användarprofiler, olika sätt att använda narkotika. Samma personer använder dessutom narkotikan på olika sätt i olika perioder.

I boken *Pundare, jonkare och andra* (Svensson 1996) benytter jag användarprofilerna. Den experimenterande användningen, Det situationsbetingade bruket, Det kontrollerade bruket, Det begränsade missbruket och Det intensiva missbruket. Profilerne bygger på Tunving (1982).

I denna artikel väljer jag att besk-

”Att vara tjackare, det är likadant hela tiden. Ordna pengar till knark, skaffa knarket, slå det i sig, ordna nya pengar, skaffa nytt knark och slå i sig det. Så håller det på. Men man tänker inte så när man är igång. Då ser man bara de positiva bitarna”

Nils, 22 år, amfetaminist
(Pundare, jonkare och andra, s 105)

riva personer som är inne i en intensiv missbruksperiod. Denna grupp är narkotikavärldarnas mest synliga aktörer, vilket innebär att de har en viktig roll som bryggor mellan tillfällighetsanvändare och langare. I stor utsträckning är de traditionsbärare, de lär ut de normer och värderingar som gäller i narkotikavärlden. De förmedlar också stereotyper till omvärlden om hur narkomaner ser ut. För majoriteten av narkotikaanvändarna är livet inte lika inrutat och dominerat av jakten efter drogen som för denna grupp, av vilka många är bostadslösa ”gatunarkomaner”.

Alla sitat är hentat från fältundersökningen.

Ordna pengar

I början är narkotikan inte så dyr som

man ofta tror. Det som gör knarkandet dyrbart är när man tar mycket narkotika, vilket sker när bruket blir regelbundet och toleransen ökar.

Heroin kostar i Malmö mellan 600 och 2000 kr grammet beroende på tillgång och kvalitet. Men ur ett gram kan man ta många fixar¹. Nordegren och Tunving (1997) anger att fem milligram heroin ger smärtlindring; ett gram rent heroin räcker alltså till två hundra smärtlindrande doser. En vanlig dosering under det intensiva missbruket är ett halvt gram om dagen (Tops, Silow 1997). Om man röker heroinet går det åt mer eftersom en del ”går upp i rök”.

Amfetamin kostar kring 200 kr per gram. Det räcker till två rejäla silar för den som har hållit på ett tag, men för tillfällighetsbrukaren räcker ett gram till fler påtändningar även om man tar det oralt, dvs genom munnen.

Hasch kostar ungefär 60–100 kr per gram. Ett gram räcker till tre–fyra holkar och varje holk ger en påtändning. Som jämförelse kan nämnas att en flaska starköl på en halv liter kostar 35–50 kr på krog i Malmö

Pengar till narkotikan kommer från både legala källor och illegala. Legala pengar innebär lön, arbetslöshetskassa,

¹ Fix: Heroinspröyte.
Sil: Amfetaminspröyte.
Holk: Hasjpipe.

sjukpenning, pension, bostadsbidrag, barnbidrag och socialbidrag. De legala pengarna har stor betydelse för att finansiera drogerna speciellt i skeden där konsumtionen är mindre omfattande. I min undersökning kunde jag konstatera att informanterna ökade sin konsumtion markant dagarna närmast efter att de fått större utbetalningar t.ex. från socialtjänsten.

Illegala pengar kommer från stölder, snatterier, rån, egen försäljning, bedrägerier, hallickverksamhet, förmedling av knarkaffärer och andra affärer, smuggling, utpressning, pengar från anförvanter, lån av banker, kreditinstitut och enskilda, försäljning av egna tillhörigheter, svartjobb.

Bretteville-Jensens och Suttons (1996) studie från Oslo av injektionsmissbrukares inkomster visar att langning var den viktigaste inkomstkällan för män, följt av stölder, medan prostitution och därefter langning var viktigast för kvinnor. Fyra av fem fick understöd men det stod för en mindre del av deras totalinkomst.

Om man håller på med ett intensivt missbruk en längre tid måste man ägna sig åt kriminalitet om man inte är rockstjärna, förmögen eller prostituerad. Det finns knappast några andra legala sätt att få ihop tillräckligt med pengar på kort tid.

Leta reda på langare

Narkotikamarknaden är i Malmö en relativt fri marknad. Genom att Köpenhamn finns nära kan inte en monopol-situation uppstå. Priserna styrs av tillgång och mer eller mindre uttalade överenskommelser mellan olika langare om prisnivån. Eftersom den mesta narkotikan är importerad har världsmarknadspriserna en påverkan.

Om en langare dumpar priserna riskerar han att någon konkurrent skvallrar för polisen:

Hela sommaren hade Erik en mycket bra "kran" som sålde prima amfetamin för hundra kronor grammet om man köpte ett hekto. Det tog inte många månader innan han var fast. Po-

lisen hade fått massor av tips om hans verksamhet. När han förhöordes av polisen var han mycket öppen hjärtig om sina kontakter "det är så många som golat² på mig" var hans försvar. Erik var en av många som fick krypa in i fängelse på grund av mannens berättande.

Kvaliteten på knarket varierar. Om man har hittat en langare som säljer bra varor fortsätter man att handla av honom/henne, åtminstone så länge det partiet varar. Sedan får man leta upp en annan med förhoppningen att dennes varor ska vara bra.

Lisa som har flera års erfarenhet av heroinförsäljning berättar att hon har en stadig kundkrets på ungefär 15 personer. Hon är mån om att kunderna ska vara nöjda för att de ska återkomma till henne. Om hennes heroinlager tar slut har hon langarkollegor som hon kan låna av, så att hon ska slippa att skicka kunderna till en annan langare.

En orsak till att man byter langare kan vara att man har handlat på kredit och inte kan betala sin skuld. Då tvingas man undvika sin vanliga "kran" och söka sig till en ny. Men risken finns att ryktet hinner ifatt en. Då kan man knappast handla på kredit, men med kontant betalning får man handla.

Det är samma förhållande som ute i samhället. Om byggmästare A inte sköter sina krediter hos byggvaruhandlare B får han till slut inte mer kredit och i sista änden avstängs han som kund. Han börjar handla på kredit hos byggvaruhandlare C men om denne får kännedom om A:s skulder hos B passar sig C för att ge honom fortsatt kredit. Byggmästare A riskerar till slut att bli försatt i konkurs av B om han inte betalar sina skulder.

Den risken löper inte narkotikaköparen. Däremot riskerar han fysiskt våld och om det rör sig om mycket stora skulder i sista hand att bli avrättad. Eftersom den som är död inte kan betala är det sällsynt med så drastiska metoder. Men mord kan förekomma. Susanne hittades mördad vid sidan av

² Golat: Tystet

en skogsväg i norra Skåne 1989. Hon var naken och bar spår av en mycket brutal misshandel. Hon hade ett förflutet som heroinmissbrukande prostituerad, men hade för tillfället arbete och var drogfri. Enligt uppgift hade hon mycket stora knarkskulder och envisa rykten i knarkarkretsar menade att hon mördats på grund av dessa.

"Ibland behövs det att exempel statueras så att folk inser att skulder måste betalas," menar Erik.

Köpa drogen

I heroinkretsar är diskretionen stor. Langarna på Sergels torg i hjärtat av Stockholm har hittat en metod för att ha heroinet lättillgängligt, men samtidigt svårtkomligt från polisen. De förvarar heroinet i munnen. Den som blir gripen av polisen sväljer kapseln med heroin och kräks sedan upp den när han har blivit släppt. I Malmö sker försäljningen främst från lägenheter, men det förekommer också att heroin säljs "under disk" från vanliga butiker. Förr klagade de som använde heroin över att det var svårt att få tag i heroinet. "Man får krusa för att få köpa". Vid slutet av nittiotalet är situationen annorlunda. "Det är lättare att få tag i heroin än hasch", säger en ung malmöarkoman.

Amfetaminet säljs med något mindre försiktighet. Ofta säljs det direkt i lägenheter, i kvartarna. Byteshandel är vanlig. De flesta langare accepterar varor och en del har lägenheter som ser ut som diversehandlar med videoapparater, CD-spelare, guldföremål staplade utefter väggarna.

Malmö är inköpsställe för många från andra orter. Kommer man från Måilla eller Karlshamn för att handla är det inte säkert att man har en kontakt i Malmö från början. Då dyker man på någon på gatan som ser ut att använda narkotika och frågar om han har något att sälja. Den som blir tillfrågad inser att här finns pengar att hämta och tar på sig uppdraget.

Anna berättar om sina och pojkvänens erfarenheter:

”Om någon stannade honom på gatan och ville köpa knark så kunde han mycket väl erbjuda sig att fixa knark, ta pengarna och sedan inte komma tillbaka. Jag gjorde inte sånt. Jag var alldeles för ärlig.

Om killen ville köpa för 500 kr så fick han lämna pengarna och jag gav mig iväg till min kontakt på egen hand. För 500 tar man inte med någon till en dealare. Sen ringer jag på och säger att jag vill handla.

- Hur mycket då för, frågar langaren.
 - 500 säger jag. Då får jag kanske två gram. Jag tar en fjärdedel åt sidan till mig. Jag blandar inte ut det. När jag sedan kommer tillbaka säger jag att jag har tagit undan till mig. Jag försöker inte blåsa. Om killen vill veta var han kan få tag i mig igen säger jag det. Det händer att folk kommer till S:t Knuts väg³ för att få hjälp med att handla heroin. Dom vet att de flesta tjejer går på heroin”.

Pojkvännen kunde dessutom tänka sig att ”kvadda” amfetaminet, att spä ut det med druvsocker, koffazon eller annat och därigenom kunna ta undan för eget bruk. Dessutom fick han naturligtvis provision i form av pengar eller knark.

En bra langarkontakt är således en tillgång i sig som kan ge inkomster i samband med förmedling av affärer. För langaren är det idealiskt att ha stamkunder som fungerar som en ”sluss” mot omvärlden. Det minskar springet i hans lägenhet och exponeringen av honom överhuvudtaget eftersom varje kund är en potentiell risk i förhållande till polisen.

Hitta ett ställe där man kan ta drogen

I USA finns av tradition en företeelse som kallas ”Shooting Gallery”. Det är en lokal där man både kan inhandla och inta narkotika. ”Galleriet” har en ”föreståndare” som släpper in och ut folk och som sköter försäljningen. Han tillhandahåller också injektionssprutor, ”verktyg”, ibland till försäljning och ibland i

form av utlåning av ”husets verktyg”. Den oerhörda spridning som skett av hiv bland New Yorks heroinister har till en del haft sin upprinnelse i utlåningen av otillräckligt rengjorda verktyg.

Motsvarigheten i Malmö är ”knarkarkvarten”, en lägenhet som innehavaren upplåter till försäljning och konsumtion av narkotika. En knarkarkvart blir ofta snabbt ”het” genom att polisen får kännedom om den. Det gör det otryggt att vistas där, särskilt för den som ”är på naschen”, dvs är efterlyst.

En lägenhet som inte är känd av polisen är guld värd. Där kan man ta sin sil eller sin fix, där kan man umgås med vänner och bekanta. Man kan vila sig, sova, duscha av sig, ringa ett telefonsamtal. I bästa fall kan den bostadslöse få logera ett par nätter. Lägenhetsinnehavaren förväntar sig ersättning för sin gästfrihet och den utgår i pengar, knark eller varor.

Kristina har en lägenhet nära Vårhemstorget. Hon bor ensam där med sin hund och sin son. Hon tar amfetamin regelbundet men har bestämt sig för att försöka undvika att vara kriminell. Hon prostituerar sig inte heller. Men genom att hon upplåter sin lägenhet till personer som själva saknar bostad eller som bor långt ute i ett ytterområde blir hon erbjuden knark. Ibland har hon samlag med en av männen men hon betraktar inte det som en ”knullsil” utan som något som båda har glädje av och som är ett resultat av sympati och attraktion och ibland rentav kärlek.

Innehavet av lägenhet blir för Kristina en tillgång som ger billig tillgång till knark.

Om man inte får tag i en lägenhet tvingas man ta knarket någon annanstans, t.ex. på en offentlig toalett, i en trappuppgång eller utomhus. Men om man tvingas injicera knarket i en otrygg miljö försämrar upplevelsen. Det blir mycket lite av njutning och nästan enbart ett inslag i ens självmedicinering. Amfetaminet eller heroinet behöver tillredas. Amfetaminet ska lösas i vatten och heroinet ska både lösas i vatten och

värmas upp. Man vill också ha möjlighet att skölja ur sprutan efteråt så att den inte torkar igen och blir oanvändbar.

Inta drogen

I *Pundare, jonkare och andra* pekar jag på hur aktiviteterna runt narkotikahandlingen för etablerade narkomaner har karaktären av ett arbete, präglad av målmedvetenhet och kompetens. Med det synsättet kan själva intagandet av drogen och njutningen kring det ses som *fritiden*. Det är nu som all möda får sin belöning.

Både amfetamin och heroin ger en euforisk effekt. När man injicerar känner man eufori i en koncentrerad form, en ”kick”. Roger som är 20 år berättar om sina upplevelser av amfetaminicken.

”Om tjacket är riktigt bra kan man få en riktig kick, så man måste lägga sig ner och pusta ut innan man får något så när lugn i kroppen. Det kan vara olika skjussar på det. Om det är dåligt tjack kan man få en ”värmeskjuts” så man inte vet vart man ska ta vägen. Det är obehagligt. Svetten spränger ur huvet på en. Det känns som huvet skulle sprängas i tvåhundra tusen bitar. Obehaget kommer av dåligt tjack. Det kan vara uppblandat av koffazon till exempel. Ibland kan man få tag i bra tjack. Det här är så bra att det får en att hoppa ur skorna, säger den som säljer.”

Men effekten av varje amfetamininjektion varierar ungefär som att de cigaretter man röker under en dag inte smakar likadant. Det finns också många vittnesmål om att ”tjacket har blivit sämre”, att amfetaminet inte är av samma kvalitet som förr.

Ett sätt att förklara detta är att tjacket vare sig är bättre eller sämre men att missbrukarens upplevelse har förändrats. Efter ett stort antal injektioner har han helt enkelt blivit blasé på känslan och när han jämför med de silar han tog i sin ungdom är kontrasten påfallande. Det här är dock inte någon förklaring som amfetaminanvändarna själva tror på.

³ Kjent prostitutionssted i Malmö.

Sven som är trettiosex år har erfarenhet av amfetamin sedan många år:

”Jag tog amfetamin ofta när jag var arton – tjugo år. Sedan dess har jag tagit några gånger om året. Jag har aldrig varit fast på amfetamin och jag har inte tagit så mycket att jag har tröttnat på

den känsla som tjacket ger. Men jag kan säga till hundra procent att tjacket har blivit sämre. Det är inte snack om det. Jag har rökt hasch också under alla år, men det har inte blivit sämre! Det skulle ju i så fall vara samma sak med det.”

Det är möjligt att en föreställning

som ”tjacket har blivit sämre” har en sådan kraft att den slår igenom i själva upplevelsen oavsett om amfetaminet har blivit sämre eller inte.

Amfetaminmissbrukaren ser ner på heroinisten för att denne är så het på gröten, tar sitt heroin utan större om-

sorg i valet av plats. Som amfetaminist klarar man bättre att vänta en stund till dess att man har hittat rätt plats och rätt tillfälle för att ta knark.

Jag är hemma hos Sam i samband med att han ska flytta ut ur lägenheten. När vi lyfter på en soffa ser vi att ett paket sitter fastjepat på baksidan. ”Jaså, det är där dom har grejerna”, säger Sam. Amfetaminet tillhör Göran som ska flytta in i lägenheten. Sam flyttar paketet till bokhyllan, bakom ett par böcker.

Efter tio minuter kommer Göran i sällskap med Nils. Raka spåret till soffan och sedan ”vad i helvete nu då”. Sam lugnar ner honom och visar på paketet. Både Göran och Nils är opåverkade. Det dröjer närmare en timme innan Göran går in på toaletten för att ta en sil. Då har han väntat förgäves på att lägenheten ska bli tom. ”Jag vill ha lugnt omkring mig när jag tar”, berättar han efteråt för mig.

Göra annat

När drogens effekter ger sig tillkänna – det sker efter någon minut – kan man koppla av från jakten efter pengar och knark för några timmar. Nu finns utrymme för fria aktiviteter. Här är skillnaderna stora mellan olika missbrukare. Mellan den bostadslöse och den som har bostad och kanske också arbete. Mellan amfetaministen och heroinisten. För heroinisten börjar abstinensen göra sig påmind efter ca sex timmar. En amfetaminsil varar ungefär fem timmar, ett oralt intag ger en effekt på bortåt femton timmar. Amfetaministen drabbas inte av fysisk abstinens, men suget efter nästa ”sil” kan vara nog så starkt.

För många män är dansen runt amfetaminet eller heroinet överordnat allt annat. Kvinnor har en perifer roll. Man har inte tid och knark är viktigare. Om man träffar på en kvinna i en kvart är man sällan inställd på ett sexuellt närmande. Men det finns också män för vilka sexualiteten är den organiserande principen. Det är samma skillnad som finns för män utanför narkotikavärlden (Käll 1995). Dessa kvinnojägarer

kan använda knark som ett medel för att nå sitt mål. Knark kan bytas mot samlag – direkt eller indirekt. Helt osofistikerat ”ta av dej kläderna om du vill ha en sil” eller draperat med kärleksbetygelser och förförelsekonster.

Då krävs en viss materiell fasad – helst en lägenhet och mer amfetamin än till eget bruk. Men då måste man ha fått näsan över vattenytan – man måste ha tillräckligt med knark för att kunna bjuda.

Heroinet har inte samma koppling till sex. I början kan heroin liksom andra droger som lättar på hämningarna leda till sex, men snabbt övergår drogen till att döva det sexuella intresset. Männen blir ointresserade av sex och ofta impotenta.

För de kvinnor som säljer sitt kön blir heroinets avsexualiserande effekt ett dubbelt skydd. Såväl ens vanliga känslor som sexualiteten täcks över av heroinets sedativa kraft.

Mellan silarna eller fixarna ska också nödvändiga sociala ärenden skötas – kontakter med socialbyrå, arbetslöshetskassa och försäkringskassa, besök hos läkare, hämtande av sprutor etc. Det är viktigt att betona nödvändiga. Övriga ärenden – och ibland också de nödvändiga – struntar man i.

Snart är det dags för nästa fix (heroin) eller sil (amfetamin). Om man är lyckosam så har man knark över, kan ta sin injektion och återgå till ”icke-knarkrelaterade aktiviteter”. Men ofta gäller det att man på nytt ska in i hjulet – ut och jaga pengar och knark. Det fungerar också så att om man har knark hemma går det åt fortare. Det förråd man tänkte lägga upp för att få lite lugn och ro varar inte så länge som man hade tänkt, ungefär som för den som handlar cigaretter i limpör. Den ökade tillgången medför en ökad konsumtion.

I den intensiva knarkfasen är livet som narkoman ett mycket aktivt liv. Den febrila aktiviteten reducerar ångesten, den organiserar tiden och ger dagen ett innehåll.

Det som gör att man orkar är drogen – vare sig det rör sig om heroin

eller amfetamin. Man orkar vara aktiv men aktiviteten i sig blir ett meningslöst ekorrhjul – man måste ha i sig drogen för att orka jaga ihop till drogen och sen tar man drogen för att kunna jaga vidare.

Passivitet är en vanlig reaktion för den som har lagt av. Han/hon blir som en person som har blivit ofrivilligt arbetslös och som byter ut ett aktivt arbetsliv och en aktiv fritid mot en tillvaro som innehåller allt färre aktiva timmar.

Den som lämnar narkotikan måste hitta en ny organiserande princip för sitt liv, hitta ett nytt livsinnehåll, hitta nya vänner som ersätter missbrukets alla bekanta. Om man misslyckas med det är risken stor att man återgår till det gamla livet.

Narkomanvården har hittills varit ganska bra på att få människor att sluta missbruka, men sörre på att stötta dem så att de inte återfaller. Jag tror att nyckelen till framgång hos den tyngsta gruppen är att slussa in dem i nya gemenskaper. Här är självhjälpsgrupper som NA (anonyma narkomaner) och produktionskollektiv för narkomaner som italienska San Patrignano och svenska Basta föredömen. En viktig del i det nya livsinnehållet blir att hjälpa sina olycksbröder och systrar. Kollektiven är beroende av narkomanernas engagemang och arbete för sin överlevnad. Kampen för kamraterna och kollektivet blir den nya organiserande principen.

Litteratur:

- Bretteville-Jensen AL & Sutton M** (1996): The income generating behaviour of injecting drug-users in Oslo, *Addiction* 1:96
- Käll, K.** (1995): *Sexual Behaviour of Incarcerated Intravenous Drug Users*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Nordegren, T. & Tunving, K.** (1997): *Droger A-Ö*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Svensson, B.** (1996): *Pundare, jonkare och andra*. Stockholm: Carlssons.
- Tops, D. & Silow, M.** (1997): *En ny generation heroinmissbrukare i Malmö*. Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 1997:10.
- Tunving, K.** (1982): *Vård av narkomaner*. Stockholm: Liber.